श्च रस्तिष्ठति तस्य दर्शनात् मित्रावरुणलोकवासः ॥ कन्यासंवेद्यम् १६२ तत्राहारजयात् मनुलोकप्राप्तिः तत्रान्नदानमक्षयं भवति ॥ निश्चीरा नदी १६३ तत्र गमनात् अश्वमेधफलप्राप्तिः स्वकुलोद्धरणञ्च। निश्चीरासङ्गमे अन्नदानेन ब्रह्मलोकगमनम्। तत्र वशिष्ठाश्रमः तत्राभिषेकात् वाजपेयफलप्राप्तिः॥ देवकूटम् १६४ तत्र गमनात् वाजिमेधफलप्राप्तिः कुलोद्धरणञ्च ॥ कौशिकमुनिह्रदः १६५ तत्र मासवासात् अश्वमेधफलप्राप्तिः॥ सर्व्वतीर्थवरह्रदः १६६ तत्र वासात् बहुसुवर्णयागफलप्राप्तिः दुर्गतिविनाशश्च ॥ वीराश्रमः १६७ तत्र कुमारस्तिष्ठति तत्र गमनात् अश्वमेधफलप्राप्तिः। अग्निधारा १६८ तत्र गमनात् अश्वमेधफलप्राप्तिः कुलोद्धरणञ्च ॥ पितामहसरः १६९ तत्र शैलराजप्रतिष्ठितौ शिवविष्णू तिष्ठतः तत्राभिषेकात् अग्निष्टोमफलप्राप्तिः। तत्रैव कुमारधारा तत्र स्नानात् कृतार्थता त्रिकालोपवासेन ब्रह्महत्यानाशः॥ गौरीशिखरम् २०० तत्रारोहणात् शुद्धता तत्र कुण्डे स्नानपितृदेवार्च्चनाभ्यां अश्वमेधफलप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च। ताम्रारुणा २०१ तत्र गमनात् वाजिमेधफलप्राप्तिः शक्रलोकगमनञ्च ॥ नन्दिनी २०२ तत्र त्रिदशसेवितः कूपः तत्र गमनात् नरमेधफलप्राप्तिः॥ कौशिक्यारुणसङ्गमः २०३ तत्र त्रिरात्रोपवासात् सर्व्वपापमुक्तिः॥ उर्व्वशीतीर्थम् २०४ सोमाश्रमः २०५ कुम्भकर्णाश्रमः २०६ तेषु स्नानात् अश्वमेधफलप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च ॥ कोकामुखम् २०७ तत्र स्नानात् जातिस्मरत्वम् ॥ नन्दा २०८ तत्र गमनात् कृतार्थता सर्व्वपापनाशः स्वर्गगमनञ्च। ऋषभद्वीपः २०९ तत्र क्रौञ्चनिषूदनसेवनात् सरस्वत्यां स्नानाच्च विमाने विराजः॥ औद्दालकतीर्थम् २१० तत्राभिषेकात् सर्व्वपापनाशः। ब्रह्मतीर्थम् २११ तत्र गमनात् वाजपेयफलप्राप्तिः। चम्पा २१२ तत्र गमनात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। नरेतिका २१३ तत्र गमनात् वाजपेयफलं विमानप्राप्तिश्च। संविद्यातीर्थम् २१४ तत्र स्नानात् विद्याप्राप्तिः। लौहित्यम् २१५ तत्र गमनात् बहुसुवर्णयागफलप्राप्तिः। करतोया २१६ तत्र त्रिरात्रोपवासात् हयमेकादशदानफलप्राप्तिः॥ कोशलायां कालतीर्थम् २१७ तत्र गमनात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च। गङ्गासागरसङ्गमः २१८ तत्र गमनात् शताश्वमेधफलप्राप्तिः। गङ्गायाः परद्वीपः २१९ तत्र स्नानत्रिरात्रोपवासाभ्यां सर्व्वकामप्राप्तिः। वैतरणी २२० तत्र गमनात् सर्व्वपापनाशः॥ विरजम् २२१ तत्र गमनात् चन्द्रवद्दीप्तिः॥ प्रभवः २२२ तत्र गमनात् सर्व्वपापनाशः गोसहस्रदानफलस्वकुलपावनञ्च। शोणज्योतीरथीसङ्गमः २२३ तत्र पितृदेवतर्पणात् अग्निष्टोमफलप्राप्तिः॥ शोणप्रभवः २२४ नर्म्मदाप्रभवः २२५ वंशगुल्मः २२६ तत्र स्नानात् वाजिमेधफलप्राप्तिः। ऋषभः २२७ तत्र गमनात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। पुण्यवती २२८ तत्र स्नानत्रिरात्रोपवासाभ्यां गोसहस्रदानफलप्राप्तिः कुलोद्धरणञ्च॥ बदरिकम् २२९ तत्र स्नानात् दीर्घायुष्ट्वप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च। महेन्द्रपर्व्वतः २३० तत्र रामतीर्थे स्नानात् वाजिमेधफलप्राप्तिः। मतङ्गकेदारम् २३१ तत्र स्नानात् स्वर्गलोकप्राप्तिः। श्रीपर्व्वतः २३२ तत्र नदीतीरे स्नानात् अश्वमेधफलं परमसिद्धिप्राप्तिश्च तत्र महादेवो देव्या सह तिष्ठति तत्र देवह्रदे स्नानात् अश्वमेधफलप्राप्तिः शिवलोकगमनञ्च। पाण्ड्यदेशे ऋषभपर्व्वतः २३३ तत्र गमनात् वाजपेयफलप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च॥ कावेरी २३४ तत्र गमनात् गोसहस्रदानफलम्। समुद्रतीरे कन्यातीर्थम् २३५ तत्र स्नानात् सर्व्वपापनाशः। समुद्रमध्ये गोकर्णतीर्थम् २३६ तत्र शिवस्तिष्ठति तस्य पूजनात् त्रिरात्रोपवासाच्च दशाश्वमेधतुल्यफलङ्गाणपत्यप्राप्तिः। द्वादशरात्रोपवासात् कृतार्थता च। तत्र गायत्रीस्थानं तत्र त्रिरात्रोपवासात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः ब्राह्मणस्य गायत्रीपाठात् सद्यः सम्पन्नता अब्राह्मणस्य पाठात् तस्या विनाशः॥ सम्वर्त्तवापी २३७ तत्र गमनात् रूपसौभाग्यप्राप्तिः। वेणा २३८ तत्र पितृदेवतर्पणात् मयूरहंसयुक्तविमानप्राप्तिः॥ गोदावरी २३९ तत्र गमनेन गवामयनफलप्राप्तिः वासुकिलोकगमनञ्च। वेणासङ्गमः २४० तत्र स्नानात् सर्व्वपापनाशः। वरदासङ्गमः २४१ तत्र स्नानात् वाजिमेधफलप्राप्तिः। ब्रह्मस्थूणा २४२ तत्र त्रिरात्रोपवासात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः स्वर्गगमनञ्च। कुशप्लवनम् २४३ तत्र स्नानत्रिरात्रोपवासाभ्यां चन्द्रलोकप्राप्तिः। देवह्रदः २४४ कृष्णावेणाजलोद्भववनम् २४५ ज्योतिर्म्मात्रह्रदः २४६ कन्याश्रमः २४७ तेषु गमनात् अग्निष्टोमफलप्राप्तिः। देवह्रदे स्नानात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। ज्योतिर्म्मात्रह्रदे स्नानात् जातिस्मरत्वम्॥ पयोष्णी नदी २४८ तत्र स्नानतर्पणाभ्यां गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। दण्डकारण्यम् २४९ तत्र महारण्ये जलस्पर्शात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। शरभङ्गाश्रमः २५० शुक्राश्रमः २५१ तत्र गमनात् दुर्गतिनाशः कुलपवित्रता च॥ शूर्पारकम् २५२ तत्र रामतीर्थम् तत्र स्नानात् बहुसुवर्णयज्ञफलप्राप्तिः। सप्तगोदावरम् २५३ तत्र स्नानात् महापुण्यप्राप्तिः देवलोकगमनञ्च। देवपथम् २५४ तत्र गमनेन देवसत्रफलप्राप्तिः॥ तुङ्गकारण्यम् २५५ तत्र प्रवेशात् सद्यः पापनाशः मासवासात् स्वकुलस्य पवित्रता ब्रह्मलोकगमनञ्च। मेधाविकम् २५६ तत्र पितृदेवतर्पणात् अग्निष्टोमफलस्मृतिमेधानां प्राप्तिः॥ कालञ्जरपर्व्वतः २५७ तत्र देवह्रदे स्नानात् स्वर्गलोकप्राप्तिः। चित्रकूटपर्व्वतः २५८ तत्र मन्दाकिन्यां स्नानपितृदेवतर्पणाभ्यां अश्वमेधफलप्राप्तिः परमगतिलाभश्च॥ भर्त्तृस्थानम् २५९ तत्र कार्त्तिकेयस्तिष्ठति तत्र गमनात् सर्व्वकामप्राप्तिः। कोटितीर्थे स्नानात् गोसहस्रदानफलप्राप्तिः। ज्येष्ठस्थानम् २६० तत्र महादेवस्तिष्ठति तद्दर्शनात् चन्द्रवद्दीप्तिः। तत्र कूपे चत्वारः समुद्रास्तिष्ठन्ति तत्र स्नानप्रदक्षिणाभ्यां परमगतिप्राप्तिः। शृङ्गवेरपुरम् २६१ यत्र रामो गङ्गामुत्तीर्णः तत्र स्नानात् सर्व्वपापनाशः विष्णुलोकप्राप्तिश्च। मुञ्जावटः २६२ तत्र महादेवस्तिष्ठति तस्य पूजनप्रदक्षिणाभ्यां गाणपत्यप्राप्तिः। तत्तीर्थे जाह्नवीस्नानात् सर्व्वपापनाशः॥ प्रयागः २६३ तत्र त्रीण्यग्निकुण्डानि तत्र यमुनया गङ्गा सङ्गता यत्र ब्रह्मादयो देवा सिद्धाः पितरः सनत्कुमारसखा ऋषयो नागसुपर्णसिद्धक्रतुगन्धर्व्वाप्सरसस्तिष्ठन्ति एवं वेदा यज्ञाश्च मूर्त्तिमन्तः ब्रह्माणमुपासते। स सर्व्वतीर्थेभ्योऽधिकः। तस्य नामसङ्कीर्त्तनश्रवणमृत्तिकालम्भनैः सर्व्वपापनाशः तत्र स्नानात् त्रिलोके एवं वेदविद्यासु यत् पुण्यं तत्प्राप्तिः राजसूयाश्वमेधफलप्राप्तिश्च तत्र वपनं महत्॥ भोगवती नाम वासुकितीर्थम् २६४ तत्राभिषेकात् अश्वमेधफलप्राप्तिः॥ * ॥

"अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची
अवन्तिका।
पुरी द्वारवती चैव सप्तैता मोक्षदायिकाः॥
तासु वासं प्रकुर्व्वन्ति ये म्टता वा नराः परम्।
लभन्ते न पुनर्जन्म मातृगर्भेषु कुत्रचित्॥"
इति पाद्मे भूमिखण्डम्॥

शास्त्रम्। अध्वरः। क्षेत्रम्। उपायः। (यथा, महाभारते। ५। १२५। २६।
"वासुदेवेन तीर्थेन तात! गच्छस्व संशमम्॥"
"तीर्थेन उपायेन।" इति तट्टीकायां नीलकण्ठः॥ अवसरः। यथा, भागवते। ३।१६।४।
"स तदा लब्धतीर्थोऽपि न बबाधे निरायुधम्।
मानयन् स मृधे धर्म्मं विष्वक्सेनं प्रकोपयन्॥")
नारीरजः। अवतारः। ऋषिजुष्टाम्बु। (यथा, रामायणे। १। २। ४।
"अकर्द्दममिदं तीर्थं भरद्वाज! निशामय।
रमणीयं प्रसन्नाम्बु सन्मनुष्यमनो यथा॥")
पात्रम्। (यथा, मनुः। ३। १३०।
"दूरादेव परीक्षेत ब्राह्मणं वेदपारगम्।
तीर्थं तद्धव्यकव्यानां प्रदाने सोऽतिथिः स्मृतः॥")
उपाध्यायः। (यथा, महाभारते। ३।४०।१८।
"शिक्षितो ह्यसि सारथ्ये तीर्थतः पुरुषर्षभ!॥"
"तीर्थतो गुरुतः।" इति नीलकण्ठः॥)
मन्त्री। इति मेदिनी। थे, ८॥ (मन्त्रिप्रभृत्यष्टादशराष्ट्रसम्पत्। यथा, महाभारते। २। ५। ३८।
"कच्चिदष्टादशान्येषु स्वपक्षे दश पञ्च च।
त्रिभिस्त्रिभिरविज्ञातैर्वेत्सि तीर्थानि चारकैः॥"
"तीर्थानि मन्त्रिप्रभृतीन्यष्टादश यान्यवगाह्य